

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ МОТИВАЦІЇ ТА РІВНЯ ДОМАГАНЬ СЕРЕД СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

STUDY OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MOTIVATION AND LEVEL OF HARASSMENT AMONG PSYCHOLOGY STUDENTS

У статті розглянуто психологічні критерії мотиваційної структури та рівня домагань серед студентів-психологів. Проаналізовано теоретичні концепції сучасних українських та зарубіжних дослідників стосовно проблематики сформованості рівня мотивації та її впливу на рівень домагань студентів у межах ЗВО. Визначено вибіркочну сукупність дослідження, яка становить 30 осіб віком від 23 до 45 років, з них 20 осіб – жінки, 10 осіб – чоловіки. Проведено діагностичний етап дослідження, метою якого було виокремлення основних структурних компонентів мотиваційної сфери та її впливу на формування рівня домагань студентів-психологів. Діагностування респондентів дозволило підтвердити зв'язок між рівнем мотивації та рівнем домагань серед студентів-психологів. Були виокремлені такі критерії впливу, як комфорт, підтримка життєзабезпечення, соціальний статус, спілкування, суспільна корисливість, загальна та творча активність. На основі виділених критеріїв було проведено визначення рівнів професійної вмотивованості студентів-психологів за зовнішнім, позитивним та негативним видами мотиваційної структури особистості. Досліджено зв'язок між низьким рівнем мотивації та низьким рівнем домагань та орієнтацій у професійному розвитку. Проведено кореляційний аналіз взаємозалежності показників мотивації з власними домаганнями щодо професійного зростання серед майбутніх психологів (методика діагностування мотиваційної структури особистості Е. Мільман, методика на визначення мотивації професійної діяльності К.Б. Замфір та методика визначення рівня домагань В.К. Гербачевського). Доведено зв'язок між рівнем вмотивованості студентів та власними домаганнями (прагненням до дії) в період студентства. Розроблено напрями подальших досліджень з окресленої проблематики.

Ключові слова: мотивація, рівень домагань, соціальний статус, внутрішня та зовнішня мотивація, мотиваційна структура, професійний розвиток.

The article examines the psychological criteria of the motivational structure and level of harassment among psychology students. The theoretical concepts of modern Ukrainian and foreign researchers regarding the problem of the formation of the level of motivation and its influence on the level of harassment of psychology students within the framework of higher educational institutions are analyzed. The sample population of the study was determined, which is 30 people aged from 23 to 45 years, of which 20 are women and 10 are men. The diagnostic stage of the research was conducted, the purpose of which was to identify the main structural components of the motivational sphere of students and its influence on the formation of psychology students. The diagnosis of the respondents made it possible to confirm the relationship between the level of motivation and the level of harassment among psychology students. The following influence criteria were singled out: comfort, life support, social status, communication, social utility, general and creative activity. Based on the selected criteria, the levels of professional motivation of psychology students were determined according to the external, external positive and negative types of motivational structure of the personality. The relationship between a low level of motivation and a low level of harassment and orientations in professional development was studied. A correlational analysis of the interdependence of motivation indicators and personal harassment, regarding professional growth among future psychologists (method E. Milman's, method K.B. Zamfir's and method V.K. Gerbachevsky's the level of harassment) was conducted. The connection between the level of students' motivation and their own harassment (desire to act) during the student period is proved. The directions of further scientific researches on the outlined problems are developed.

Key words: motivation, level of harassment, social status, internal and external motivation, motivational structure, professional development

УДК 159.923.2

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2023.54.9>

Астремська І.В.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Заблюцький В.В.

студент VI курсу кафедри психології
Чорноморський національний
університет імені Петра Могили

Протягом останніх десятиліть питання мотивації та рівнів домагань було одним із центральних у західних психологічних дослідженнях. Ця тенденція пов'язана саме з тим, що вчені вважають мотивацію одним із стрижневих новоутворень особистості, яке визначає становлення особистості, стосунки з оточуючими, подальше становлення кар'єри, а також є важливим ресурсом особистості, безпосередньо пов'язаним з особистістю.

Багато психологів, які займаються питанням професійної мотивації, поділяють думку, що вона є невід'ємною частиною діяльності особистісного успіху та самореалізації як у професійному, так і в особистісному розвитку особи-

стості, тому розібратися в основних аспектах проблеми професійної мотивації необхідно не тільки майбутнім психологам, а й кожному, хто планує майбутню успішну самореалізацію у професійній діяльності [2].

Мотивація як важливий психічний феномен регулятивної сфери особистості розглядалась у багатьох напрямках психології. Вивченню проблеми мотивів та мотивації присвячено дослідження як вітчизняних, так і зарубіжних авторів (В.Г. Асєєв, Дж. Аткинсон, В.К. Вілюнас, Є.П. Ільїн, В.І. Ковальов, О.М. Леонтєв, М.Ш. Магомед-Емінов, Д.К. Мак-Клелланд, Д.М. Узнадзе, Х. Хекхаузен, В.Д. Шадріков тощо) [1].

Сфера людської мотивації постійно розвивається. Вона становить цілісну та ієрархічну систему, що відображає об'єкти та стани потреб людей, тому найважливішою частиною опису сфери мотивації людини є ієрархія мотивації. Важливе значення має також ступінь усвідомленості мотивів і здатність контролювати другорядні мотиви. Мотивація досягнення успіху, що формує цілісну професійну мотивацію, розглядається як структурне новоутворення мотивації на досягнення успіху та уникнення невдач, що включає такі компоненти: потребу в досягненні та передбаченні цілей, інструментальну діяльність, афективні стани, ефективність та підходи до інших (Дж. Аткинсон, Д. Мак-Клелланд, Х. Хекгаузен) [8].

Важливим аспектом формування зрілої особистості є розвиток самосвідомості, визначення власного «Я», власних можливостей для адекватної організації стосунків з оточуючими. Вирішення цього питання безпосередньо стосується вивчення взаємозв'язку між самооцінкою та рівнями домагань. Ступінь домагань – це різниця між витонченістю мети, яка сформована минулим досвідом і оцінкою здібностей особи, і результатами дій, спрямованих на досягнення цієї мети [6].

Усе це зумовлює те, що вивчення психологічних особливостей для підготовки майбутніх психологів має важливе наукове та практичне значення, глибина та якість їх професійної мотивації є центральною умовою подальшої професійної діяльності та особистісної самоактуалізації. Саме тому є необхідність в аналізі актуальності та стану розробленості питань психологічних факторів розвитку мотивації в психолого-педагогічних науках і практичній професійній діяльності психологів, виявленні необхідності вирішення суперечностей, пов'язаних зі сферою особистісної мотивації, чинників, які не мають наукового обґрунтування їх розвитку в психології, а також дослідженні засобів формування мотивації, які використовують майбутні психологи, через аналіз, пізнання, розуміння тощо [7].

З наукової точки зору немає чіткого і однозначного визначення або пояснення цього явища. Звісно, мотивація та емоції тісно пов'язані, але вони суттєво різні. Існує багато теорій щодо цього, деякі з яких припускають, що мотивація може базуватися на потребі мінімізувати фізичний біль і максимізувати особистісне задоволення. Це може включати задоволення як нижчих, так і вищих потреб. Сутність і мета мотивації полягає в максимальному задоволенні всіх потреб людини. Зазвичай мотивацію поділяють на зовнішню (винагорода, страх тощо) та внутрішню (досягнення, внутрішнє зростання, прагнення до влади та соціальна мотивація) [1].

Психологічними умовами розвитку сфери мотивації особистості у майбутніх психологів є: уявлення студента про структурно-функціональну динаміку сфери мотивації особистості, що відповідає меті та змісту розвитку майбутнього психолога; диференціація індивідуальних особливостей власної мотиваційної сфери (цей фактор досягається шляхом оволодіння майбутніми психологами різноманітними методами та прийомами практичної роботи); вміння ідентифікувати власний тип особистості відповідно до досвіду в професійній діяльності; розвиток системи цінностей і смислів, заснованих на принципах внутрішньої свободи, любові, самодостатності, цілісності, стабільності та почутті власної гідності, щоб забезпечити особисту життєздатність і професійну реалізацію в суспільстві, а також підкріплення позитивного досвіду творення власного життя [7].

Теоретичний аналіз дозволив встановити основні характеристики мотиваційної структури студентів-психологів та виокремити домінуючі рівні домагань серед студентів. Загальну вибірку дослідження становили 30 респондентів IV та VI курсів спеціальності 053 «Психологія» віком від 23 до 45 років, з них 20 осіб – жінки, 10 осіб – чоловіки. Дослідницько-експериментальна робота виконувалась на базі Чорноморського національного університету імені Петра Могили.

За результатами дослідження мотиваційної структури особистості було виявлено відмінності у мотиваційних структурах студентів. Для 22 студентів-психологів (56,6%) характерна «робоча» спрямованість особистості, яка характеризується помітним перевищенням рівня розвивальних мотивів (до яких належать мотиви загальної і творчої активності, а також суспільної корисності) над рівнем мотивів споживання (підтримання життєзабезпечення, прагнення комфорту та соціального статусу) [5]. Зокрема, високими за значеннями були показники шкал «творча активність» (ТА) – 30%, «суспільна корисність» (СК) – 26,6%. 43,3% (13 особам) більшою мірою властива, навпаки, загальножиттєва спрямованість особистості, тобто мотиваційний профіль, що характеризується перевагою загального рівня мотивів підтримання над мотивами розвитку. Найвищі показники виявлено у шкалах «комфорт» (К) – 23,3%, «спілкування» (О) – 20% (рис. 1).

За показниками соціального статусу (С) виявлено також тенденцію до значимості студентів у свій приналежності до певної групи чи виду діяльності, адже високі показники домінують у 46,6% респондентів. Показники за критерієм загальної активності (ЗА) високого рівня виявлено у 43,4% респондентів, при цьому

Рис. 1. Результати за методикою «Діагностика мотиваційної структури особистості» (Е. Мільман)

Примітка: показники вказані за середнім значенням кожного критерію.

показник «підтримка життєзабезпечення» (П) виражений на середньому рівні у 63,3% респондентів, що може свідчити про потенційну необхідність підтримки та мовну мотивацію для студентів на шляху до майбутньої професійної реалізації.

Отримані результати показали, що серед студентів, які брали участь у дослідженні, домінували критерії мотиваційних структур особистості, такі як загальна активність (ЗА), комфорт (К), спілкування (О). Підсумовуючи отримані результати, слід зазначити, що загальна спрямованість мотиваційних профілів студентів є універсальною, але існує багато відмінностей у характері їх змісту та результативних складниках, що дозволяє побудувати мотиваційні профілі за психологічними особливостями мотивації майбутніх психологів.

Розглядаючи мотивацію, спрямовану на професійну діяльність майбутніх психологів [3], ми виявили, що внутрішня мотивація (ВМ) виражена на середньому рівні у 54% респондентів. Низький рівень виявлено у 32%. Високий рівень сформованості внутрішньої мотивації виявлено у 14% респондентів. Це свідчить про сформованість стимулів у роботі та домагань психологів якнайкраще виконати свої професійні дії. Зовнішня позитивна мотивація (ЗПМ) виражена на середньому рівні у 71% респондентів, низький рівень виявлений у 15%, високий рівень сформованості позитивної мотивації виявлений у 14%. При цьому зовнішня негативна мотивація (ЗНМ) найбільш виражена на низькому рівні у 63% респондентів, середній рівень сформованої негативної мотивації виявлений у 34% рес-

пондентів. Лише 3% респондентів зазначають, що мають високий рівень сформованої зовнішньої негативної мотивації. Такі результати можуть свідчити про відсутність концентрації психологів на негативному досвіді та моментах у професійному житті. Навіть якщо такі ситуації виникають, то зовнішньо позитивно закріплені досвід негативно забарвлених моментів не дозволяє зосередитись на негативі, що могло б у свою чергу обмежувати енергійність та рішучість майбутніх психологів у роботі [7].

Діагностування за рівнем домагань особистості свідчить, що всі компоненти структури стимулів знаходяться переважно на середньому рівні, рідко – на високому. Найбільш істотні відмінності спостерігалися за шкалою «мотив уникнення». Даний компонент є частиною мотиваційної структури уникнення невдач і має найбільшу кількість низьких результатів (43,3%), тому спостерігається тенденція до того, що серед респондентів домінують мотиви досягнення успіху [4].

Результати також можна розділити за шкалами «внутрішній мотив», «пізнавальний мотив» та «ініціативність». Більшість середніх і високих оцінок вказує на певні особливості людей цієї вікової групи – навчання новому у межах ЗВО та прояв ініціативи в лідерській (провідній) діяльності. Бажання розвиватися та здобувати нові знання є основною ознакою цього етапу професійного саморозвитку [1].

Розглядаючи складники за отриманими результатами, можна стверджувати, що більшість респондентів демонструє середні результати, що свідчить про достатню мотивацію провідної діяльності без відхилень

у будь-який бік (захищеність або недостатня мотивація). Це свідчить про велику кількість респондентів, які досить погано оцінюють власні результати у поточній діяльності, що співвідноситься з їх можливостями та може вказувати на їх не зовсім адекватну (компетентну) оцінку себе. За результатами діагностування за цією методикою більшість результатів перебуває на середньому рівні, явних відхилень не спостерігається. Такі дані свідчать про те, що респонденти адекватно оцінювали власну здатність виконувати завдання, винахідливість у їх розв'язанні та свідомо прогнозували потенційні результати своєї діяльності.

Дослідивши зв'язок мотивації та рівня домагань серед студентів-психологів, ми отримали такі дані за розрахунками критерію Пірсона для перевірки гіпотези щодо взаємозалежності показників мотиваційної сфери та рівня домагань студентів-психологів (табл. 1).

Отже, проаналізувавши отримані дані, слід констатувати, що ми маємо обернену залежність за внутрішньою мотивацією з такими компонентами, як: комфорт – $r = -0,21$ (залишаючись у звичному середовищі, важко приймати рішення та діяти, беручи відповідальність на себе); підтримка ($r = -0,22$) та спілкування ($r = -0,27$), оскільки рівень внутрішньої мотивації формує коло впливу, яке студент готовий вислуховувати, на основі чого приймати рішення, а також мати бажання виконувати діяльність заради самої діяльності, задоволення та насолоди від діяльності, а не заради винагороди чи результатів, необхідних ззовні. Зовнішня позитивна мотивація має обернений негативний зв'язок за показником «підтримка» – $r = -0,22$ (у деяких випадках студентам-психологам важко приймати допомогу або настанови від колег), а також «творча активність» ($r = -0,16$) – здебільшого орієнтир на активацію творчості, уяви та створення образів, що впливає на внутрішній стан, формує внутрішній мотив, що і підтверджує показник позитивної мотиваційної залежності $r = 0,04$, оскільки основні спонукання студентів-психологів до дії відбуваються через вплив зовнішніх

обставин або стимулів у межах навчання у ЗВО. Зовнішня негативна мотивація має обернені зв'язки зі шкалами підтримки ($r = -0,16$), соціального статусу ($r = -0,38$), спілкування ($r = -0,17$) та суспільної користі ($r = -0,02$), адже даний вид мотиву безпосередньо не пов'язаний з процесом і результатом професійної діяльності, але є спонукою до уникнення покарань, критики, осуду та інших негативних емоцій, що доводить достовірність наших даних.

Отже, враховуючи взаємодію внутрішніх, зовнішніх і особистісних джерел мотивації, що можуть впливати на характер навчально-професійної діяльності майбутніх психологів, а також висновки емпіричних даних, які свідчать про те, що для досягнення успіху необхідно розвивати психологічні компоненти Я-концепції майбутніх психологів, необхідно розробити практичні рекомендації щодо розвитку мотивації у майбутніх психологів.

Висновки з проведеного дослідження. Формування навчальної мотивації полягає у створенні умов для формування внутрішньої мотивації (мотивів, цілей, емоцій) до навчання у ЗВО, розуміння студентами сфер своєї мотивації та подальшого саморозвитку у професійному зростанні. При цьому викладачі не займають позицію холоднокровних спостерігачів, щоб спостерігати за тим, як мимовільно розвиваються мотиваційні сфери студентів-психологів, а використовують для стимулювання їх розвитку комплекс систематичних, продуманих у психології методів. Мотивація – це теоретична концепція, яка використовується для пояснення ініціації, спрямованості, інтенсивності, наполегливості та цілеспрямованості поведінки. Мотивація тісно пов'язана з рівнем домагань, що й було виявлено у дослідженні мотиваційної структури студентів-психологів. Для 56,6% студентів-психологів характерна «робоча» спрямованість особистості, високими за значеннями були також показники творчої активності (30%) і суспільної користі (26,6%). При цьому 43,3% більшою мірою властива, навпаки, загальножиттєва спрямованість особистості, тобто мотиваційний про-

Таблиця 1

Розрахунок взаємозалежності рівнів мотивації та рівня домагань студентів-психологів

Мотиваційна структура	Комфорт (К)	Підтримка (П)	Соціальний статус (С)	Спілкування (О)	Загальна активність (ЗА)	Творча активність (ТА)	Суспільна користь (СК)
Види професійної мотивації діяльності							
Внутрішня мотивація	-0,21	-0,22	0,07	-0,27	-0,04**	0,04**	0,55
Зовнішня позитивна мотивація	0,25	-0,22	0,03**	0,34	0,15	-0,16	0,14
Зовнішня негативна мотивація	-0,16	0,20	-0,38	-0,17	0,27	0,19	-0,02**

Примітки: ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$.

філь, що характеризується перевагою загального рівня мотивів підтримання над мотивами розвитку та саморозвитку. Показник «комфорт особистості» є ключовим у даному методі дослідження, але високі показники були лише у 13,3% респондентів, що свідчить про низьку самооцінку, високий рівень відчуття страху та можливо навіть тривожність перед новими видами діяльності та знаннями.

Високі показники зовнішньої позитивної мотивації (15%) та внутрішньої мотивації (14%) знаходяться майже на одному рівні, що свідчить про реальність рівня домагань студентів-психологів щодо рівня отриманих результатів діяльності, але 3% респондентів зазначають, що вони мають високий рівень сформованої зовнішньої негативної мотивації. Такі результати можуть свідчити про відсутність концентрації майбутніх психологів на негативному досвіді та моментах у професійному житті. Навіть якщо такі ситуації виникають, то зовнішній позитивно закріплений досвід негативно забарвлених моментів не дозволяє зосередитись на негативі, що могло б обмежувати енергійність та рішучість майбутніх психологів у роботі. Отже, питання мотивації студентів залежать не лише від складності та суперечливості цього явища, а й від недостатньої визначеності методологічних засад, застарілого формулювання концептуального інструментарію та двозначності термінології, що використовується для розгляду подібних тем.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Александрова О.Г. Дослідження динаміки розвитку професійно значущих якостей студентів-психологів. *Проблеми сучасної психології* : збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, інституту психології ім. Г.С. Костюка НАПН України. 2019. Вип. 16. 828 с.
2. Ебзеєв М. Професійний інтерес як комплексний показник відношення студентів до здобуваної професії. *Наукові записки університету Лесгафта*. 2020. Вип. 9 (103). С. 195–200. URL: <http://surl.li/gxzni> (дата звернення: 20.08.2023).
3. Методика «Вивчення мотивації професійної діяльності» (К. Замфір). URL: <http://surl.li/eebfq> (дата звернення: 10.09.2023).
4. Методика «Визначення рівня домагань особистості» (В.К. Гербачевського). URL: <http://surl.li/gxzqm> (дата звернення: 10.09.2023).
5. Методика «Діагностика мотиваційної структури особистості» (Е. Мільман). URL: <http://surl.li/gxzqr> (дата звернення: 10.09.2023).
6. Мовмига Н.Є., Мілорадова Н.Є. Напрямки вивчення проблеми життєвих домагань особистості у психологічних дослідженнях. *Професійне становлення особистості* : матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Одеса. 2019. С. 42–44.
7. Радзівіл К.П. Професійні очікування майбутніх психологів у навчальному процесі. *Актуальні проблеми психології*. URL: <http://surl.li/gxztr> (дата звернення: 15.08.2023).
8. Усатенко О.В. Оцінка мотивації виробничого персоналу підприємства. *Схід*. 2020. № 1 (101). С. 24–27.